

ฝึกหัดใหม่

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๖

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ข้อ ๑๓๒๑. เนาะ

ถาม : ข้อ ๑๓๒๑. เรื่อง “สมาธิจิตของผมอยู่ในระดับไหน เป็นฌานหรือจิตรวมธรรมดาเท่านั้น”

กราบเรียนท่านอาจารย์ ก่อนหน้านี้กระผมทำสมาธิสวดมนต์ภาวนา ระหว่างที่ภาวนาไปเรื่อยๆ มีอาการนั่งสงบภาวนาไม่ออก รู้สึกว่าเบาเหมือนไม่มีตัวตน แต่จริงๆ ก็มีกำลังนั่งสมาธิอยู่ เป็นอย่างนี้เกือบทุกคืน ผมจะนั่งสมาธิทุกคืน คืนละประมาณ ๓๐ นาทีถึง ๑ ชั่วโมง พอออกจากสมาธิก็จะมีอาการร่างกายมีความรู้สึกน้อยลง ตื่นนอนตอนเช้าหรือไปทำงานมีอาการความรู้สึกน้อยลง ซาตามร่างกาย บางครั้งถูกของแข็งกระแทกแรงๆ ก็ไม่เจ็บ

จะเป็นเช่นนี้อยู่ประมาณเกือบเดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม เดือนกันยายน ๒๕๕๕ มีความรู้สึกเหมือนฉลาดขึ้น อ่านใจคนออก ตาเห็นได้กว้างขึ้น ไกลขึ้น ชัดขึ้นกว่าเมื่อก่อนเยอะ ทั้งนี้เมื่อก่อนมองไปไกลๆ แล้วจะเบลอลง จะมีนิมิตความฝันเกี่ยวกับห้วยค่อนข้างแม่นหลังจากนั้นไม่นานอาการเหล่านี้ก็หายไป ถึงทุกวันนี้อาการเหล่านี้ก็ยังไม่กลับมา (ผมไม่เคยได้นั่งสมาธิ แค่สวดมนต์กราบพระธรรมดาแล้วก็นอน) ถ้าผมกลับมาทำสมาธิ มีอาการอย่างเดิมจะกลับมาหรือไม่ รบกวนหลวงพ่อกับให้ตอบด้วย

ตอบ : ใ้ตอบด้วยเราจะตอบว่า “สมาธิจิตของผมระดับนี้เป็นฌานหรือเป็นจิตรวมครับ” สมาธิมันก็เป็นสมาธิ สมาธิเป็นสมาธิ แล้วสมาธิถ้าสติเราไม่ชัดเจนมันก็จะเบลอลง อย่างนี้ ทั้งๆ ที่เป็นสมาธิเราก็ไม่มั่นใจว่าเป็นสมาธิหรือไม่เป็นสมาธิ เวลาไม่เป็นสมาธิ เวลาเราภาวนาของเราใช้ไหม? เรามีเป้าหมายเพราะเราเป็นชาวพุทธใช้ไหม นี่ท่าน

คิด ภาวนา เราก็อยากภาวนา อยากมีหลักจิตหลักใจ ถ้ามีหลักจิตหลักใจเพื่อให้เป็นคน สมบูรณ์ในความเป็นคน มีสติสัมปชัญญะไม่เป็นเหยื่อของสังคม

คุณเป็นเหยื่อของสังคมสิ เห็นไหม คุณทางธุรกิจเขาโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้า ต่างๆ ไปซื้อๆๆ กันมากองไว้ในบ้านแล้วไม่ได้ใช้ นี่เป็นเหยื่อ เราเป็นเหยื่อเขาไปหมด เลย อะไรก็แสวงหามาๆ แล้วไม่ได้ใช้ประโยชน์ แต่ถ้าเราเป็นคนโดยสมบูรณ์นะ เราจะซื้ออะไร เวลาในนวโกวาท เวลาภิกษุมาบวชแล้ว นี่ไม่ตื่นใจ ไม่ตื่นไปกับกระแสโลก ที่ไหนเขามีมหรสพ มีฟ้อนรำเราไม่ไปที่นั่น ถ้าคนไม่มีหลักมีเกณฑ์นะ ที่ไหนมีแสง มีสี มีเสียงไปที่นั่น ที่ไหนมีอะไรก็ไปที่นั่น ตื่นไปกับกระแสโลกใจ แต่ถ้าเราปฏิบัติธรรม เราทำสมาธิ เราปฏิบัติธรรมให้เรามีจุดยืนของเรา

มนุษย์เรานั้นก็มีปัจจัย ๔ เครื่องอาศัย เครื่องอาศัยในบ้านเราใช้อีกปีก็ไม่หมด ใช้จนขาดนี้ก็หมด ไปตื่นตื่นอะไรกับข้างนอก เห็นไหม นี่เราจะมาภาวนากันเพื่อเหตุนี้ ใจ เราภาวนากันเพื่อให้เราเป็นคนขึ้นมา เรามีสติสัมปชัญญะขึ้นมา หายู่หากินมา หายู่หากินมา หายู่หากินก็พอมือพอกิน ถ้าพอยู่พอกินเราก็ครักษาไว้ ใช้ประหยัดมัธยัสถ์ของเราไว้ ชีวิตเราก็ไม่คับแค้น ไม่ต้องเดือดร้อนเกินไป

นี่ถ้าเราหายู่หากินมาเราก็จะสะสม เราจะอยู่เพื่อความมั่นคง เก็บไว้จนเอาไม่ได้ กินหรือก อุดสำหรับแสวงหามาแล้วไม่ได้ใช้ประโยชน์ อู้อยู่ เหนื่อยเปล่า แต่เวลาแสวงหามาแล้วเราใช้ประโยชน์ของเราเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของเราใช่ไหม? นี่เราไม่เหนื่อยเปล่า ถ้ามีชีวิตอย่างนี้ มีสติปัญญาอย่างนี้มันไม่ตื่นตื่นไปกับเขา เราปฏิบัติเพื่ออย่างนี้ไง ที่นี้พอนั่งสมาธิ เห็นไหม พอนั่งสมาธิแล้วมันเป็นสมาธิขึ้นมาบอกว่า

ถาม : เวลาเข้าขึ้นมามันรู้สึกน้อยลง เวลาของแข็งกระแทกมันก็ไม่เจ็บ

ตอบ : มันเจ็บทั้งนั้นแหละ ทำไมมันไม่เจ็บ นี่มันมีความรู้สึกทั้งนั้นแหละ พอจิตเราดีขึ้น เวลานั่งสมาธิแล้วสมาธิมันดี นี่เวลารู้สึกว่าร่างกายมันดีขึ้น สติมันดีขึ้นมันก็ดี ขึ้นทุกๆ อย่าง คุณใช้เวลาคนผลอนะ เวลาเขาเดินไปไหนนะหนามเกี่ยวเขาจนเลือดออก ซิบๆ เขายังไม่รู้ว่าหนามเกี่ยว พอบอกนี่โดนอะไรมา โอ๊ย เจ็บ ความเจ็บมันก็ตามมาทีหลังไง เพราะมันไม่รู้สึก มันไม่รับรู้ไง ถ้ามีสติปัญญานะมันเป็นอย่างนั้น ถ้ามีสติปัญญา ขึ้นมาเราเป็นคนดีขึ้นมา อันนี้เป็นเรื่องพื้นๆ เป็นเรื่องปกติใจ

แล้วเรื่องปกติ เห็นไหม เวลาบอกว่าเดี๋ยวนี้พอปฏิบัตินะ อู้ฮู รู้ขึ้น ตาคิดขึ้น มองทะเลรุปรูปร่างขึ้น ฉลาดขึ้น โอ้โฮ ยอดคนเลยนะ จะเป็นยอดมนุษย์เลย เมื่อก่อนนะเราเป็นมนุษย์ธรรมดา แหม พอนั่งสมาธิไปเป็นยอดมนุษย์เลยทีนี้นะ ฉลาดปราดเปรื่อง รู้ไปหมด อันนี้เวลาเราไม่มีทุกข์มันเป็นอย่างนี้ มันคิดอะไรก็คิดออกนะ มันคิดอะไรก็คิดออก มันไม่มีอะไรตกตะกอนในใจ มันเป็นคนดี แต่เวลากิเลสมันรบกวนนะ โอ้โฮ มันมีแต่เรื่องหนักอกหนักใจ มันมีแต่เรื่องอะไรคิดไม่ออก ทำงานก็นึกไม่ออก ทำอะไรก็ทำไม่ได้

นี่มันก็เป็นอย่างนั้น มันเป็นเรื่องปกติ มันเป็นเรื่องปกติ เป็นเรื่องธรรมดา พอเรื่องธรรมดา นี่ว่าพอมันนั่งสมาธิ เวลา ๓๐ นาที ชั่วโมงหนึ่งเดี๋ยวนี้มันดีขึ้น แล้วเดี๋ยวนี้ผมไม่ได้นั่งเลย หายไปหมดเลยนะ โอ้เรื่องดีๆ หายไปหมดเลย แล้วทำอย่างไรต่อล่ะ? ความนั่งสมาธิ สุขอื่นใดเท่ากับจิตสงบไม่มี เรารักษากิจใจของเราให้สงบร่มเย็น เห็นไหม เมื่อวานก็มีคนมาถาม ในการปฏิบัติชีวิตประจำวันทำอย่างไรล่ะ

ในการปฏิบัติทุกคนเพราะมันอยู่ที่เป้าไป อยู่ที่เราครูบาอาจารย์ท่านสอนนะ บอกว่าการภาวนานี้มันแสนยากนะ โอ๊ย ต้องนั่งกำหนดลมหายใจเข้า ลมหายใจออกต้องพุทโธนะ มันเป็นเรื่องปฏิบัติยากนะ ผู้ทำแบบเราไม่ได้ ทำแบบเรานี้สะดวกสบายมาก ใช้ชีวิตประจำวัน ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อ้าว ที่นี้ชีวิตประจำวันก็เลยเอาเรื่องชีวิตประจำวันนี่เป็นใหญ่ ธรรมะเป็นเรื่องรอง เมื่อวานก็มาถามว่าการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เราบอกเอ็งหายใจหรือเปล่าล่ะ? ถ้าเอ็งหายใจ มันหายใจมันมีอยู่แล้ว

หลวงปู่ฝั้นท่านบอกหายใจทิ้งเปล่าๆ นั่นล่ะ ถ้าหายใจมันก็ประจำวันอยู่แล้ว มันประจำชีวิตเลยแหละไม่ใช่ประจำวัน ประจำตั้งแต่เกิดเลย เกิดในท้องแม่ สายสะดือก็พอมแม่หายใจให้ ได้เอาออกซิเจนตั้งแต่ในท้อง นี้อยู่ในท้องมันก็หายใจแล้ว ชีวิตประจำวันในท้อง ๕ เดือนนั้นก็ชีวิตประจำวันอยู่ แล้วมันมีชีวิตประจำวันจริงหรือเปล่า? นี่มันเป็นเป้าไป คือว่าโหวหารพอกันบัญญัติศัพท์ขึ้นมาแล้ว ที่นี้ชาวพุทธก็ลืมไปเลยนะ ปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ปฏิบัติธรรมเพื่อชีวิตประจำวัน

อ้าว ชีวิตประจำวันก็ชีวิตมนุษย์ แล้วชีวิตของอริยทรัพย์ล่ะ? จิตที่มันได้ธรรมขึ้นมาละมันจะดีขึ้นมานาน้อยขนาดไหน ถ้ามันน้อยขนาดไหนเราก็ปฏิบัติของเรา ชีวิตประจำวันเราก็อยู่ของเราใช้ไหม แล้วถ้าปฏิบัติเพื่อความดีเราก็เป็นคนดีของเรา

ขึ้นมา ถ้าความดีปฏิบัติเพื่อเหตุ นั้น ปฏิบัติไปแล้วมันจะมีเป้าหมายของมันไง สมาธิก็คือสมาธิ นี่เป็นสมาธิ

ถาม : จิตของผมเป็นสมาธิหรือเป็นฌาน

ตอบ : ถ้าเป็นฌาน เอาชานอ้อยหรือชานหมากล่ะ? ฌานก็คือฌาน เรื่องฌาน เรื่องฌาน หลวงตาท่านพูดว่าฌานๆ ฌานๆ อย่ามาพูดกับเรานะ เพราะเรื่องฌาน เรื่องสมาบัติพอพูดไปแล้วทุกคนต้องการฤทธิ์ต้องการเดช โดยกิเลสตัดทอนความทะยานอยาก ทุกคนอยากจะเป็นผู้วิเศษ ทุกคนอยากจะทำอะไรเป็นสิ่งที่มีความลึกลับมหัศจรรย์ สิ่งในโลกนี้ไม่ได้เราอยากจะทำก็ได้ ก็ต้องอาศัยฌาน โลกีย์ พอฌาน โลกีย์เป็นฌานๆ เป็นฌานมันก็ไม่เข้าสู่มรรค ไม่เข้าสู่อริยสัจ

ฉะนั้น ในกรรมฐานเราเรื่องฌานๆ ไม่เอามาเกี่ยวข้องเลย มันไม่เกี่ยวข้องเลย แต่ในสังคัมโลก เห็นไหม พวกเกจิอาจารย์เขาต้องทำสมาบัติของเขาเพื่อมาทำของขลังของเขา โลกเขาต้องการอย่างนั้น ของขลัง ของฤทธิ์ ของเดช แล้วคนก็ชอบกันอย่างนั้น มันไปเข้ากับกิเลส เพราะกิเลสมันชอบอยู่แล้วใช่ไหม? พอคนมาพูดเรื่องอย่างนี้บ๊อบมันก็ไปตรงกับกิเลสของคน คนมันก็ตื่นตื่นกันไป แต่เวลาทำสมาธิ โอ๊ยโฮ ไม่เอา สมาธิ นะลงทุนลงแรงไปแล้วไม่ได้อะไรเลย ไม่เป็นผู้วิเศษ ไม่มีใครมานับหน้าถือตาเลย ไม่รู้เรื่องอะไรเลยมันจะทำไปทำไม?

อ้าว ก็ทำเพื่อความสงบระงับ ทำเพื่อจิตมั่นคงของเราไง นี่ธรรมะสอนที่นี้ไง สอนเข้ามาสู่ตัวเราไง ไม่ได้สอนเพื่อสังคัมใจ ไอนี้จะทำเพื่อสังคัม จิตนี้เป็นสมาธิหรือเป็นฌาน สมาธิก็สมาธิ ฌานมันเป็นการส่งออก ถ้าการส่งออกแล้ว ที่เขาทำไป สิ่งที่เรากระทำมันเป็นสมาธิหรือเป็นฌาน ถ้าเป็นความสงบมันก็เป็นสมาธิ พอเป็นสมาธิขึ้นมา สิ่งที่ว่ามันรู้สึกจิตใจมันปลอดโปร่ง ร่างกายมันชา มันชานี้มันไม่ใช่หรือสติมันสมบูรณ์ทั้งนั้นแหละ

ทีนี้เวลาจิตสงบแล้ว เวลาหลวงตาท่านบอกท่านอยู่ที่บ้านคือ เวลาหลวงปู่มันท่านเทศน์ท่านบอกเลยนะ ท่านฟังเทศน์หลวงปู่มันจิตมันดับ คำว่าจิตมันดับ จิตมันดับได้อย่างไร? จิตมันไม่ใช่ไฟฟ้านะจะมาเปิดมาดับ แต่จิตมันดับคือว่ามันทรงตัวของมันอยู่ภายใน ธรรมดาของเราเราจะรับรู้ตามอายตนะใช่ไหม? นี่พวกความรู้สึกนึกคิดเราจะ

ชัดเจนของเราใช่ไหม

พอจิตสงบเข้า

มาถึงตัวมันเองมันไม่ส่งออกมา มันดับอยู่ในตัวมันเอง มันปิดสวิตซ์ข้างนอก มันปิดสวิตซ์สิ่งที่รับรู้ เขาบอกมันไม่รับรู้เลย ๓ วันนะ ท่านอยู่ที่หนองผือท่านเดินไปนะมันเหมือนกับลอยไป มันเบาสบายอยู่ ๓ วัน

ท่านบอกว่าจิตมันดับถึง ๓ วัน ไม่รับรู้เรื่องอะไรเลย ทรงตัวของมันเลย เห็นไหม นี่ท่านมีสติ มีสัมปชัญญะ ท่านรู้ของท่านหมด แล้วท่านทรงตัวของท่าน แต่นี่ของเรามันซำๆ เวลาโดนอะไรกระทบก็ไม่รู้ นี่ จิตของเราก็คือเป็น ถ้าจิตของเรามันเป็นนะ แต่เราไม่มีสติสมบูรณฺ์ใจ เหมือนเด็กๆ เลย เห็นไหม เด็กมาเมื่อกี้ เด็กๆ พอมันเข้ามาผู้ใหญ่ทำอะไรมันดีใจไปหมดเลย เด็กมันไร้เดียงสามันน่ารักนะ แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่ทำอย่างนั้นสมควรไหม? เราเป็นผู้ใหญ่ เราควรจะมีมรรยาท เราควรจะมีทุกอย่าง เรารู้ดีรู้ชั่ว เราควรไม่ ควร เรารู้ไปหมดเลย

สตินะถ้ามันปฏิบัติมา เรื่องซำๆ มันกึ่งๆ เห็นไหม มันสักแต่ว่า แต่ถ้ามันชัดเจนของมัน มันชัดเจนของมัน มันจะเจริญอีกขั้นหนึ่ง มันจะชัดเจนของมัน แล้วถูกของแจ้งกระทบโดนอะไรกระทบ มันกระทบแรงก็ไม่เจ็บ เจ็บไม่เจ็บจิตไม่รับรู้มันก็เรื่องธรรมดา เพราะเวลาพูดไปสังคมนะถ้าสังคมมันกว้างขวางขึ้นไป ถ้าเวลาพูดไปมันเป็นมิจฉาก็ได้ เขาบอกว่า อุ๊ย ทำสมาธิ พุทโธ พุทโธนั่งสมาธิไปแล้วมันเย็นชา ของแจ้งกระทบมันก็ไม่รู้ตัวนะ อันนี้มันเลยกลายเป็นสติอ่อนไปเลย กลายเป็นไม่รับรู้อะไรไปเลย แล้วปฏิบัติมาเพื่อความชัดเจน ทำไมปฏิบัติมาแล้วทำไมมันมีนชาอย่างนี้ล่ะ? ถ้ามันปฏิบัติมีนชามันถูกต้องไหม?

นี่เวลาที่คนเขาโต้แย้งเขาจะคิดอย่างนั้นได้ แต่ถ้าเป็นภาษานักปฏิบัติด้วยกันนะ นี่มันเริ่มต้นจากเด็กใช่ไหม? มันภาวนาไปมันก็ไม่รู้ประสีประสา พอมันเริ่มจากรู้ประสีประสามันก็ยังลองผิดลองถูกอยู่ก็อยู่ตรงนี้ไง อยู่ที่ว่ามันยังลองผิดลองถูกอยู่ มันใช้ไม่ใช่ลองผิดลองถูกอยู่ นี่การลองผิดลองถูกอยู่ คนปฏิบัติมันก็มีความผิดพลาดเป็นธรรมดา แต่ถ้าบอกว่าอย่างนี้มันถูกต้อง ซำๆ อย่างนี้ถูกต้องแล้ว อ้อ ปฏิบัติมาให้ซำๆ เนาะ คนเราก็ไปวางยาสลบกันหมดเลยเนาะ วางยาสลบให้มันซำๆ แล้วเป็นการปฏิบัติหรือ? มันก็ไม่ใช้

เป็นความจริงขึ้นมา สัจธรรมมันเกิดขึ้นมาอย่างนั้น ถ้ามันปฏิบัติขึ้นมามันมีความจริงของมันอย่างนี้ขึ้นมา

เราทำของเรา ถ้ามันยังเป็นอย่างนี้อยู่มันเป็นเรื่องเห็นมองไกล มองใกล้ มองจากตาดูมันเป็นวิทยาศาสตร์ ถ้ามองไม่ได้เดี๋ยวก็ไปใส่เลนส์ ตัดแว่นหนาๆ จะมองได้ไกลกว่านี้อีก นี่โลกเขามี ถ้าไม่ได้เดี๋ยวมีกล้องส่องทางไกลเลย กล้องส่องทางไกล ถ้าไม่ได้ นะ ไม่ได้จีพีเอสเลย มันรู้ทางข้างหน้าเลย นี่ทางโลกเขามี เห็นใหม่ แต่เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรมสำคัญมาก เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม การเห็นอย่างนี้มันทำให้จิตนี้เป็นอิสระพ้นจากการครอบงำของมาร

นี่การปฏิบัตินะ เขาถามว่า

ถาม : ถ้าผมกลับไปทำสมาธิอีก อาการอย่างนี้จะกลับมาอีกหรือไม่?

ตอบ : สิ่งที่เราเคยกินอาหารไปแล้วครั้งหนึ่ง อาหารครั้งนี้มันจะมีรสชาติดีมาก เรากินซ้ำ ๒ ซ้ำ ๓ มันจะอย่างนั้นไหม? ในการประพฤติปฏิบัติ คนเคยเป็นสมาธิขึ้นมาเริ่มครั้งแรกๆ จะตื่นเต้นมาก เกิดปีติ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตารมณ์ เกิดปีติมันก็ตื่นเต้นของมัน ประสาธน์ไป ถ้ามันเกิดสุขมันเกิดผ่านปีติเข้าไป เมื่อก่อนมีปีติมาก ผมมีความรู้สึกอย่างนี้มาก เดี่ยวนี้ไม่เห็นมีเลย นี่พอมานปฏิบัติมากเข้าๆ มันละเอียดเข้าไป จิตละเอียดเข้าไป สิ่งทีรสชาติหายๆ มันทิ้งเข้ามา ถ้าทิ้งเข้าไปมันจะละเอียดขึ้นไป

นี่ก็เหมือนกัน ปฏิบัติจะกลับเป็นอย่างนี้อีกไหม? สิ่งที่เราเคยได้พบเห็นมามันเคยได้เห็นมาแล้ว ถ้าเราปฏิบัติไปครั้งที่ ๒ ครั้งที่ ๓ มันจะมีรสชาติอย่างนี้ไหม? ถ้ามันปฏิบัติมันดีกว่านี้ได้ มันละเอียดมากขึ้นไปกว่านี้ ถ้าจิตสงบเข้ามาแล้วมันเกิดจักขุญาณขึ้นมา มันเกิดดวงตาเห็นธรรมขึ้นมา ดวงตาเห็นธรรมมันพิจารณาของมันไปมันดีกว่านี้เยอะแยะเลย มันไม่เป็นอย่างนี้หรอก เพียงแต่คำถามถามมา ถามมาว่า

ถาม : ผมเป็นอย่างนี้มันเป็นสมาธิหรือมันเป็นฌาน

ตอบ : มันเป็นสมาธิหรือเป็นฌาน นี่เราพูดอย่างนี้เพราะ เพราะว่าในวงการปฏิบัติไง ถ้าเราปฏิบัติแล้วรุ่มๆ ร่ำมๆ คนที่เขาไม่ปฏิบัติเขาบอกว่าคนปฏิบัติมันต้องมีสติ มีปัญญา ทำไมคนปฏิบัติธรรมแล้วมันรุ่มๆ ร่ำมๆ มันไม่รู้เหนือรู้ใต้ สติมันไปไหน?

เห็นไหม วงปฏิบัติมันต้องชัดเจนสิ เวลาปฏิบัติมันต้องชัดเจนขึ้นมา เรามีครู มีอาจารย์ของเราขึ้นมา ครูบาอาจารย์ท่านจะชี้ของท่าน ท่านจะคอยบอกเราว่าถูกหรือผิด ถ้าถูกเราก็ปฏิบัติของเราให้ดีขึ้น ถ้ามันผิดพลาดเราก็วางของเราไว้ เราทำเพื่อคุณงามความดีของเราละ

นี่พูดถึงว่าปฏิบัติ ถ้าในวงปฏิบัติมันเข้มแข็ง มีครูบาอาจารย์ที่ชี้ นำมันก็ปฏิบัติแล้วถูกต้องดีงาม มันทำให้เราไม่เสียเวลาไป หลวงตาท่านพูดบ่อย ถ้าไม่มีครู ไม่มีอาจารย์นะ หนึ่งทำให้หลงทางได้เลยละ สองถ้าเราไปเจอสิ่งใดขึ้นมาเนี่ยละล้าละลัง พิจารณายู่นนั่นละมันเสียเวลาไป พอไปเจออะไรเข้ามันก็จะพิจารณาให้มันตัดสินกันได้ว่าอันนี้ถูก อันนี้ผิด คิดอยู่นั้นแหละ พิจารณายู่นนั่นแหละ กลุ่มๆ คอนๆ ยู่นนั่นแหละมันไปไม่รอดเสียเวลา แต่ถ้ามันร้ายกาจมันก็หลงไปเลย แต่ถ้ามีครูบาอาจารย์ท่านคอยบอกคอยชี้แนะเข้ามา เนี่ยมันไม่หลงทางหนึ่ง สองไม่เสียเวลาด้วย

นี่ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นมา ครูบาอาจารย์ท่านตอบปัญหาที่เดียวขาดเลย ขาดคือความสงสัยมันขาด ความลังเลสงสัยมันปล่อยวางหมด แต่ถ้าเราทำเอง ปีหนึ่งคิดอยู่อย่างนั้นแหละ ๑๐ ปีก็ยังคงอยู่ปัญหาเดิมไม่จบ เนี่ยมันเสียเวลามากเลย แต่ถ้ามันมีครูบาอาจารย์ตามความเป็นจริงนะมันจบ เห็นไหม นี่กองทัพธรรมของหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น ท่านทำของท่านมาดีงามแล้ว ถ้าเราปฏิบัติขึ้นมา ปฏิบัติตามความเป็นจริงของเราขึ้นมามันจะเป็นความจริง นี่การปฏิบัติว่าเป็นสมาธิหรือฉาน จบ